

Ústavněprávní požadavky na rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky**

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Nykodýma a soudců Stanislava Balíka a Dagmar Lastovecké, o ústavní stížnosti stěžovatele P. H., zastoupeného JUDr. Marií Nedvědovou, advokátkou, se sídlem kanceláře Sloupská 135, 473 01 Nový Bor, směřující proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 15. června 2010, č. j. 22 Co 565/2009-20, a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 19. října 2009, č. j. 16 C 295/2009-9, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 10, jako účastníků řízení, a FFS Czech, s. r. o., se sídlem Počernická 272/96, 108 00 Praha 10, zastoupeného Mgr. Petrou Šimkovou, advokátkou, se sídlem Koněvova 2660/141, 130 83 Praha 3, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 15. června 2010, č. j. 22 Co 565/2009-20, a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 19. října 2009, č. j. 16 C 295/2009-9, se ruší.

Odůvodnění:

I.

1. Stěžovatel se podanou ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno základní právo na spravedlivý proces vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina").

2. Obvodní soud pro Prahu 10 usnesením ze dne 19. října 2009, č. j. 16 C 295/2009-9, zastavil řízení o žalobě, jíž se žalobci [stěžovatel byl označen jako žalobce a]) domáhali určení neplatnosti smlouvy o půjčce a smlouvy o zajišťovacím převodu práva. Soud prvního stupně konstatoval, že účastníci si ve smlouvách sjednali rozhodčí doložky a žalovaný (vedlejší účastník - společnost FFS Czech, s. r. o.) uplatnil při prvním úkonu ve věci námitku věcné nepříslušnosti soudu. Dále zdůraznil, že věc může být podrobena rozhodčí smlouvě, neboť rozhodčí smlouva byla platně sepsána, projednání věci nepřesahuje rámec pravomoci přiznané rozhodcům smlouvou a (druhý) rozhodce se dosud neodmítl věci zabývat, takže byly splněny podmínky § 106 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "o. s. ř."), a řízení muselo být zastaveno.

3. K odvolání žalobců Městský soud v Praze usnesením ze dne 15. června 2010, č. j. 22 Co 565/2009-20, rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Odvolací soud ve shodě se soudem prvního stupně dovodil, že nejsou dány žádné důvody, pro které by věc nemohla být projednána před rozhodcem. Rozhodčí doložka je jasná a určitá. Podle této doložky může spor mezi účastníky projednat kterýkoliv ze dvou v ní uvedených rozhodců, k němuž bude podána žaloba. Mgr. Kolačkovská, jako první stranami smluvený rozhodce, sice sdělila, že spor mezi stranami řešit nechce, ale skutečnost, že návrh odmítl řešit i druhý z rozhodců (Asociace arbitrů, se sídlem Thunovská 12, Praha 1 - Malá Strana) žalobci netvrdili, ani neprokazovali. Žalobci tedy podle názoru odvolacího soudu nevyčerpali zcela možnost zahájit řízení před účastníky určeným rozhodcem s vyloučením pravomoci obecných soudů tak, jak si ujednali v rozhodčí doložce. Odvolací soud uzavřel, že je touto smlouvou vázán a smlouva brání tomu, aby byla věc před ním projednána.

II.

4. Stěžovatel v ústavní stížnosti stručně rekapituluje okolnosti celého případu, zejména pak obsah uzavřených smluv o půjčce a zajišťovacím převodu práva a popisuje, co jej vedlo k podání žaloby na soud. Uvádí, že s odkazem na rozhodčí doložku podal spolu s druhým žalobcem návrh na projednání věci u rozhodkyně Mgr. Kolačkovské, avšak tato výslovně odmítla spor řešit, a proto se obrátili na soud. Stěžovatel vyslovuje přesvědčení, že ve smlouvách není určeno, že pokud by jeden z rozhodců odmítl věc řešit, musí být podán návrh u druhého rozhodce, jak dovozují obecné soudy. Zdůraznil, že rozhodčí doložka výslovně uvádí, že smluvní strany ustanovují

za rozhodce Mgr. Lenku Kolačkovskou, která však odmítla spor řešit. Není přitom možné, aby se rozhodčí doložka odvolávala na neurčitěho rozhodce, který bude jmenován ad hoc. Stěžovatel konstatuje, že v tomto směru je rozhodčí doložka týkající se druhého rozhodce neplatná a soudy by měly k této neplatnosti přihlížet. Postupem obecných soudů, které se odmítly věci zabývat, tak došlo k porušení práva na soudní ochranu a spravedlivý proces vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny. Obecné soudy měly věc podle § 106 odst. 1 věty druhé o. s. ř. projednat.

III.

5. Ústavní soud si pro náležité posouzení věci vyžádal příslušný spis a stanoviska účastníků a vedlejšího účastníka řízení.

6. Z účastníků řízení se vyjádřil toliko Obvodní soud pro Prahu 10, a to pouze tak, že o zastavení řízení rozhodl v souladu s platnými právními předpisy, neboť rozhodčí doložka byla řádně sjednána a bylo v dispozici žalobce, zda smlouvy s rozhodčí doložkou podepíše.

7. Vedlejší účastník řízení podal obsáhlejší vyjádření. Předně uvádí, že ústavní stížnost považuje za nepřípustnou, neboť stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje. Za tento prostředek považuje rozhodčí řízení před druhým rozhodcem, jehož si smluvní strany sjednaly. Vedlejší účastník nesouhlasí s tvrzením stěžovatele, že sjednané smlouvy jsou neplatné. Zdůrazňuje, že jak smlouva o půjčce, tak i smlouva o zajišťovacím převodu práva neodporují zákonu, neobchází jej ani se nepříčí dobrým mravům a jak stěžovatel, tak i druhý žalobce je uzavřeli svobodně a vážně.

8. Stěžovatel v replice k vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení uvedl, že účastník smlouvy s rozhodčí doložkou nemá fakticky možnost ovlivnit obsah smlouvy. Smluvní autonomie se omezuje pouze na možnost podepsat smlouvu či nikoliv, takže rovnost stran je v těchto případech zcela formální. Dále podotkl, že úroveň rozhodců s rozhodčích soudů není nijak vysoká a navíc jsou rozhodci na výsledku řízení svým způsobem finančně zainteresováni, což předjímá výsledek rozhodčího řízení.

IV.

9. Dle § 44 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), může Ústavní soud se souhlasem účastníků od ústního jednání upustit, nelze-li od něj očekávat další objasnění věci. Vzhledem k tomu, že Ústavní soud měl za to, že od jednání nelze očekávat další objasnění věci, vyzval účastníky k vyjádření souhlasu s upuštěním od ústního jednání. Stěžovatel a oba účastníci řízení vyjádřili s upuštěním od ústního jednání souhlas. Vedlejší účastník naopak výslovně uvedl, že nesouhlasí s upuštěním od ústního jednání, proto Ústavní soud ústní jednání nařídil.

Va.

10. Ústavní soud stejně jako v mnoha předchozích rozhodnutích konstatuje, že jednou z funkcí Ústavy České republiky (dále jen "Ústava"), zvláště ústavní úpravy základních práv a svobod, je její "prozařování" celým právním řádem. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i v nezbytnosti státních orgánů, resp. orgánů veřejné moci, interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod. V posuzované věci to znamená povinnost soudů interpretovat procesní ustanovení a principy v první řadě z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod.

Vb.

11. Podle čl. 36 odst. 1 Listiny má každý právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech i u jiného orgánu. Čl. 38 odst. 1 Listiny stanovuje, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Čl. 90 Ústavy uvádí: "Soudy jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům."

12. Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o rozhodčím řízení") upravuje rozhodování majetkových sporů nezávislými a nestrannými rozhodci a výkon rozhodčích nálezů (viz § 1 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení).

13. Podle § 2 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení si strany mohou dohodnout, že o majetkových sporech mezi nimi, s výjimkou sporů vzniklých v souvislosti s výkonem rozhodnutí a incidenčních sporů, k jejichž projednání a rozhodnutí by jinak byla dána pravomoc soudu, má rozhodovat jeden nebo více rozhodců anebo stálý rozhodčí

soud. Jedná-li se o ad hoc rozhodce, jímž musí být vždy fyzická osoba (viz § 4 zákona o rozhodčím řízení), může být přímo v rozhodčí smlouvě tento rozhodce či rozhodci, je-li jich více, uveden (uvedeni), případně může rozhodčí smlouva dle § 7 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení stanovit způsob, jak počet i osoby rozhodců mají být určeny.

14. Na základě § 13 odst. 2 zákona o rozhodčím řízení mohou stálé rozhodčí soudy, které mohou být zřízeny pouze na základě zákona, vydávat své statuty a řády, které musí být uveřejněny v Obchodním věstníku; tyto statuty a řády mohou určit způsob jmenování rozhodců, jejich počet, a mohou výběr rozhodců vázat na seznam vedený u stálého rozhodčího soudu. Statuty a řády mohou též určit způsob řízení a rozhodování i jiné otázky související s činností stálého rozhodčího soudu a rozhodců včetně pravidel o nákladech řízení a odměňování rozhodců.

15. Podle § 55 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "obč. zák."), platí, že smluvní ujednání spotřebitelských smluv se nemohou odchýlit od zákona v neprospěch spotřebitele. Spotřebitel se zejména nemůže vzdát práv, která mu zákon poskytuje, nebo jinak zhoršit své smluvní postavení. Podle odst. 2 téhož ustanovení jsou taková ujednání ve spotřebitelských smlouvách neplatná. Podle § 56 odst. 1 obč. zák. nesmějí spotřebitelské smlouvy obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran.

Vc.

16. V dané věci obecné soudy zastavily řízení s poukazem na existenci rozhodčí doložky a nutnosti vyřešit spor mezi účastníky nejprve v rámci rozhodčího řízení. Ústavní soud měl možnost ze spisu, který si vyžádal od Obvodního soudu pro Prahu 10, seznámit se s průběhem řízení a všemi potřebnými podklady (zejména s oběma smlouvami obsahujícími rozhodčí doložky, které jsou součástí přílohy ke spisu). Z podkladů zjistil, že rozhodčí doložky v obou smlouvách jsou formulovány tak, že na prvním místě je jako rozhodce uvedena Mgr. Lenka Kolačková, která bude spory vzniklé mezi účastníky smluv rozhodovat v rozhodčím řízení s vyloučením pravomoci obecných soudů podle platného práva České republiky. V pořadí druhá je jako rozhodce uvedena Asociace arbitrářů. V rámci této rozhodčí doložky je stanoveno, že všechny spory budou s konečnou platností rozhodovány jedním rozhodcem určeným stranou žalující ze seznamu členů sdružení Asociace arbitrářů nebo určeným předsedou Asociace arbitrářů, pokud strana žalující svého práva nevyužije, a to v rozhodčím řízení vedeném podle Pravidel rozhodčího řízení Asociace arbitrářů, přičemž strany souhlasí s tím, že se rozhodčí řízení bude konat jen na základě písemných podkladů, bez konání ústního jednání a spor bude rozhodnut podle zásad spravedlnosti (equity).

17. Z vyžádaného spisu se dále podává, že žalobci, resp. jejich právní zástupkyně se s vyřešením sporu nejprve obrátili na první určenou rozhodkyni Mgr. Kolačkovskou, která jim však přípisem ze dne 18. srpna 2009 (viz příloha vyžádaného spisu) sdělila, aby se ve věci obrátili na soud. Poté žalobci podali žalobu k Obvodnímu soudu pro Prahu 10 na určení neplatnosti smluv. Obecné soudy následně řízení zastavily s ohledem na nedostatek soudní pravomoci, neboť rozhodčí doložku stanovující pravomoc rozhodce nepovažovaly za neplatnou.

Vd.

18. Ústavní soud úvodem připomíná, že respekt a ochranu autonomie vůle považoval ve své předchozí judikatuře za zcela elementární podmínku fungování materiálního právního státu, za původní "matrici" vztahu mezi jednotlivcem a veřejnou mocí ve smyslu "konstanty" vytčené před závorkou, "v níž se ocitají jednotlivá specifikovaná základní práva pozitivně právně formulovaná v reakci na jejich masové porušování autoritativními či totalitními režimy". V intencích tohoto názoru pak Ústavní soud ve vztahu k rozhodčím doložkám formuloval, že strany rozhodčí smlouvy se dobrovolně a vědomě vzdávají svého práva na projednání své věci nezávislým a nestranným soudem (srov. např. usnesení sp. zn. I. ÚS 2619/08, II. ÚS 805/06 aj.). Přesto však ochrana autonomie vůle nemůže být absolutní tam, kde existuje jiné základní právo jednotlivce nebo ústavní princip či jiný ústavně aprobovaný veřejný zájem, které jsou způsobilé autonomii vůle proporcionálně omezit (srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3/06, dostupný na internetové adrese <http://nalus.usoud.cz>).

19. Ústavní soud při posuzování problematiky vychází z toho, že v dané věci se jedná o smlouvu uzavřenou mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem, která má charakter spotřebitelské smlouvy. Není totiž pochyb o tom, že v předmětných smlouvách na jedné straně vystupoval stěžovatel (dlužník) v postavení spotřebitele, a na straně druhé vedlejší účastník v pozici dodavatele jednajícího v rámci své obchodní nebo podnikatelské činnosti (viz § 53 obč. zák.). Proto je třeba na problematiku rozhodčích doložek nahlížet primárně z pohledu práva na ochranu spotřebitele. Ochrana spotřebitele ve spotřebitelských smlouvách je v českém právním řádu upravena v § 52 a násl.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

obč. zák. Cílem uvedené úpravy je především ochrana slabší smluvní strany (spotřebitele), která je výrazným trendem moderního soukromého práva.

20. Přestože není v § 56 odst. 3 obč. zák. rozhodčí doložka uvedena v příkladném výčtu zneužívajících klauzulí jako nepřípustné ujednání, je třeba zkoumat, zda s přihlédnutím ke všem okolnostem posuzovaného případu nemůže být za takové považována. Při vědomí toho, že směrnice Rady č. 93/13/ES ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, na jejímž základě byla ochrana spotřebitele do českého právního řádu transponována, nemá v českém právním řádu horizontální (tj. mezi osobami navzájem) přímý účinek, lze však přesto v rámci eurokonformního výkladu českého práva s právem komunitárním její znění na podporu závěrů uvedených výše využít. Základnu pro použití eurokonformního výkladu v oblasti spotřebitelských smluv představuje § 51a obč. zák. Toto ustanovení lze považovat za významné zejména z důvodů interpretačních. Při použití výkladu eurokonformního (harmonického), případně výkladu dle principu Von Colson, by měl být cíl evropské normy (typicky směrnice) zásadním vodítkem pro soudy při jejich výkladu národních ustanovení. Viz například rozhodnutí Evropského soudního dvora č. 14/83 (Von Colson) a č. 79/83 (Harz).

21. Směrnice č. 93/13/ES byla přijata s cílem zvýšit ochranu spotřebitele před nepřiměřenými podmínkami ve smlouvách. Podle citované směrnice (viz čl. 3) se za nepřiměřenou podmínku ve smlouvě považuje zbavení spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný opravný prostředek, zejména požadovat na spotřebiteli, aby předkládal spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů, nebo bránění uplatnění tohoto práva, pokud způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran. Výhodiskem pro posouzení otázky, zda lze rozhodčí doložku považovat za nepřiměřenou podmínku ve smlouvě (ve smyslu zbavení práva spotřebitele podat žalobu), je dřívější v rozhodnutích Ústavního soudu vyslovený názor, podle kterého rozhodčí řízení není nalézáním práva, ale dotvářením závazkového vztahu smluvních stran. V rozhodčím řízení jde tedy o vyjasnění a narovnání vzájemných práv, jež se děje činností rozhodce v zastoupení stran, které na rozhodce smlouvou delegovaly svoji vůli (srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 166/05, IV. ÚS 511/03, I. ÚS 339/02 nebo Pl. ÚS 37/08). Tento restriktivní názor vyjádřený v citovaných směrnících pak nutně musí vést k závěru, že rozhodčí řízení není řízením soudního typu. Tento závěr se pak odráží v celkově přísnějším nahlížení na rozhodčí doložky a jejich náležitosti tak, aby nepředstavovaly nepřiměřené podmínky ve spotřebitelských smlouvách (např. nezabavovaly spotřebitele práva podat žalobu k soudu).

22. Ústavní soud dospívá k závěru, že rozhodčí doložky v této konkrétní věci, tak jak byly sjednány, naplňují znaky nepřiměřených podmínek, neboť vyvolávají nerovnováhu mezi účastníky řízení a tato nerovnováha dosahuje zvýšené disproporční intenzity (co do práv a povinností) a ve svém důsledku je způsobilá vést ke značné procesní nevýhodě jednoho z účastníků řízení. Tato procesní nerovnováha může spočívat i ve zbavení spotřebitele ochranných ustanovení právního řádu o ochraně spotřebitele například formou rozhodování na základě zásad spravedlnosti.

23. To, aby mohla být rozhodčí doložka ve spotřebitelských smlouvách platně dojednána, v první řadě předpokládá transparentní a jednoznačná pravidla pro určení osoby rozhodce. Tato podmínka splněna není za situace, kdy, jako v tomto konkrétním případě, je v rozhodčí doložce stanoveno, že všechny spory budou s konečnou platností rozhodovány jedním rozhodcem určeným stranou žalující ze seznamu členů sdružení Asociace arbitřů nebo určeným předsedou Asociace arbitřů, pokud strana žalující svého práva nevyužije, a to v rozhodčím řízení vedeném podle pravidel rozhodčího řízení Asociace arbitřů, přičemž strany souhlasí s tím, že se rozhodčí řízení bude konat jen na základě písemných podkladů, bez konání ústního jednání a spor bude rozhodnut podle zásad spravedlnosti (equity). Jde-li o ujednání v rámci spotřebitelské smlouvy, musí rozhodčí řízení obecně zaručovat procesní práva srovnatelná s řízením, které by bylo na místě v případě, kdy by se spotřebitel k ujednání ve spotřebitelské smlouvě nezavázal (ústnost, přímost jednání, odvolací instance, absence jiných překážek v uplatnění spotřebitelova práva), což však rozhodčí řízení za podmínek nastavených tak, jako je tomu v posuzovaném případě, rozhodně nezaručuje.

24. Ústavní soud tedy dovozuje, že rozhodčí doložky tak, jak byly sjednány v daném případě, jsou nepřípustné, neboť v situaci, kdy má rozhodce, jenž není určen transparentním způsobem (k tomu dále viz níže bod Ve.), rozhodovat pouze podle zásad spravedlnosti a současně je spotřebitel zbaven svého práva podat žalobu k civilnímu soudu, znamenají ve svém důsledku porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Jakkoliv totiž může existovat kvalitní hmotněprávní ochrana spotřebitele, není tato ochrana realizovatelná, pokud se jí nelze efektivně domoci. Jestliže se účastníci soukromoprávního vztahu vzdávají ujednáním o rozhodčí doložce práva na soudní ochranu garantovanou státem, neznamená to, že se tím otevírá prostor pro libovůli. Rozhodčí nález je vykonatelným rozhodnutím a tudíž se i ve vztahu k rozhodčímu řízení uplatňuje státní moc, kterou lze vykonávat jen v případech a v mezích stanovených zákonem a způsobem, který stanoví zákon a to při zachování základních

práv a svobod. Lze tedy uzavřít, že ujednání o rozhodčí doložce ve spotřebitelské smlouvě lze z ústavněprávního hlediska připustit pouze za předpokladu, že podmínky ustavení rozhodce a dohodnuté podmínky procesního charakteru budou účastníkům řízení garantovat rovné zacházení, což ve vztahu spotřebitel - podnikatel znamená zvýšenou ochranu slabší strany, tj. spotřebitele a že dohodnutá procesní pravidla budou garantovat spravedlivé řízení, včetně možnosti přezkoumání rozhodčího nálezu jinými rozhodci, jak to umožňuje platný zákon o rozhodčím řízení.

Ve.

25. Ústavní soud připojuje nad rámec výše uvedeného a toliko jako obiter dictum rozšiřující komentář, neboť mu připadá vhodné se k problematice rozhodčích doložek blíže vyjádřit, i s ohledem na existující rozdílné nazírání na tuto problematiku jak v právní praxi (poznámka pod čarou č. 1), tak v soudní judikatuře (poznámka pod čarou č. 2), teprve nedávno v otázce náležitostí a platnosti rozhodčí doložky bez přímého určení ad hoc rozhodce sjednocené usnesením velkého senátu Nejvyššího soudu (viz usnesení ze dne 11. května 2011 sp. zn. 31 Cdo 1945/2010). Odhlédneme-li od výše uvedeného, že je třeba na rozhodčí doložky uzavřené ve spotřebitelských smlouvách pohlížet přísněji, nebyly by dle názoru Ústavního soudu splněny podmínky pro rozhodování rozhodčím soudem (tedy i pokud by se nejednalo o spotřebitelskou smlouvu), z toho důvodu, že rozhodčí doložka neumožňuje transparentní výběr rozhodce, který by měl spor rozhodovat.

26. Zákon o rozhodčím řízení upravuje podmínky, za kterých stát deleguje svou jurisdikční pravomoc soukromoprávním subjektům, rozhodcům, stanoví věcný rámec arbitrability sporů, stejně jako i základní zásady řízení před rozhodci a jejich rozhodování. Přestože jde v rozhodčím řízení o dotváření právního vztahu mezi účastníky smlouvy soukromoprávními subjekty, není možno rezignovat na jakákoliv pravidla. Tak, jak je pro řízení soudní zakotvena jako jedna ze základních zásad právo na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny), lze obdobný požadavek vztáhnout i na řízení rozhodčí. Byť je vedeno zjednodušenou formou, cílem by mělo být rovněž dosažení spravedlivého rozhodnutí ve věci, což v prvé řadě předpokládá i transparentní a jednoznačná pravidla pro určení osoby rozhodce.

27. Je třeba vycházet z toho, že pokud má ve věci rozhodovat subjekt (právnícká osoba), který není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona (viz § 13 zákona o rozhodčím řízení), měla by být osoba rozhodce jednoznačně stanovena, a to buď uvedením konkrétního jména nebo jednoznačným určením způsobu jeho volby. Ustanovení § 1 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení zní, že majetkové spory jsou rozhodovány nezávislými a nestrannými rozhodci. Podle § 2 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení si strany mohou dohodnout, že o majetkových sporech mezi nimi má rozhodovat jeden nebo více rozhodců anebo stálý rozhodčí soud. Konečně podle § 7 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení platí, že rozhodčí smlouva má zpravidla určit počet i osoby rozhodců anebo stanovit způsob, jak počet i osoby rozhodců mají být určeny. Právní úprava tak ve svém slovním vyjádření jednoznačně preferuje požadavek individualizace (konkretizace) osoby rozhodce (srov. "...spory jsou rozhodovány nezávislými a nestrannými rozhodci.", "...má rozhodovat jeden nebo více rozhodců..." anebo "rozhodčí smlouva má zpravidla určit počet i osoby rozhodců"), přičemž vždy platí, že se musí jednat o fyzickou osobu. Teprve v případě, že nedojde ke jmenovitému určení rozhodce, je možné stanovit způsob určení počtu i osob rozhodců.

28. Požadavek na konkretizaci a individualizaci rozhodce je zvýrazněn ve světle toho, že rozhodčí řízení představuje jakýsi "odklon" od klasického soudního řízení, proti jehož výsledku existují pouze velmi omezené možnosti soudního přezkumu (srov. § 31 zákona o rozhodčím řízení). Nebude-li rozhodováno rozhodcem, jehož výběr se uskutečnil podle transparentních pravidel, nebude pak ani výsledek tohoto rozhodování akceptovatelný.

29. Ve stávající věci byl výběr rozhodce ponechán na vůli účastníka s tím, že žalující strana jej vybere ze seznamu, který vede rozhodčí společnost (Asociace arbitrů), jež nebyla a není stálým rozhodčím soudem, přičemž takový seznam rozhodců může být v okamžiku řešení sporu v rozhodčím řízení naprosto odlišný od seznamu v okamžiku uzavření rozhodčí doložky. Výběr rozhodce pak vůbec nemusí záviset na vůli účastníka, který se na daný subjekt obrací, nýbrž daleko více může být ovlivněn ze strany rozhodčí společnosti (např. zařazením konkrétních osob do seznamu nebo naopak vyřazením jiných). To znemožňuje transparentní výběr rozhodce. Pokud byla v právní praxi v souvislosti s uzavíráním rozhodčích doložek zdůrazňována smluvní autonomie stran, Ústavní soud k tomu opakovaně podotýká, že tato není zcela neomezená. Právo na výběr rozhodce totiž nemůže být zneužito ve prospěch jedné ze stran. Limitem autonomie vůle je v tomto případě čl. 2 odst. 3 Listiny, podle něhož každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Na jedné straně zde tedy vystupuje právo svobodně si určit, jakému způsobu přezkumu bude konkrétní právní vztah podroben, na straně druhé je toto právo omezeno základními procesními pravidly a zásadami.

30. Za přípustný by případně mohl být považován takový postup, při němž s výběrem rozhodce souhlasili oba účastníci, tzn. výběr by nebyl ponechán pouze na vůli jediného účastníka, neboť jinak by v právech a povinnostech stran mohla vzniknout nerovnováha plynoucí z rozhodčí doložky.

Vf.

31. Ze všech výše naznačených pohledů je třeba hodnotit uzavřené rozhodčí doložky a považovat je za neplatné, a to zejména, pokud by byly uzavřeny v režimu spotřebitelských smluv. Ústavní soud tedy uzavírá, že obecné soudy zastavením řízení při existenci neplatných rozhodčích doložek odepřely stěžovateli poskytnutí soudní ochrany a tím porušily právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a proto podle § 82 odst. 1 a 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadená usnesení Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 10.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 1. listopadu 2011

Jiří Nykodým, v. r.
předseda senátu

1) Např. Slováček, D.: Rozhodčí řízení a směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Právní rozhledy, 2010, č. 9, str. 331-334; Lisse, L.: Rozhodčí doložka ve spotřebitelských smlouvách a judikatura ESD. Právní fórum, 2010, č. 12, 581; Sokol, T.: Opět k (ne)platnosti rozhodčích doložek ve prospěch soukromých "rozhodčích soudů". Bulletin advokacie, 2010, č. 6, str. 22; Šmerda, M.: Zamyšlení nad jedním soudním rozhodnutím - nefér útok na rozhodčí řízení. Právní fórum, 2010, č. 4, str. 176 atd.

2) Srov. např. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 28. května 2009 sp. zn. 12 Cmo 496/2008 publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 45/2010 versus zejména usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. července 2008, sp. zn. 32 Cdo 2282/2008, ale i další např. usnesení sp. zn. 32 Cdo 5129/2007, sp. zn. 32 Cdo 2312/2007 aj.